

ALEKSANDRA RUTKOWSKA

**KRONIKA DZIAŁALNOŚCI INSTYTUTU BADAŃ NAD POLONIĄ
I DUSZPASTERSTWEM POLONIJNYM KUL
ZA ROK 2004**

I. SKŁAD PERSONALNY INSTYTUTU

W 2004 r. Instytut Polonijny pracował w następującym składzie: dyrektor – ks. prof. Edward Walewander, ks. dr Józef Szymański, dr Włodzimierz Osadczy (od 1.01. do 31.12.2004 na urlopie habilitacyjnym), ks. mgr lic. Robert Guz (zatrudniony do 30 września 2004), mgr Aleksandra Rutkowska oraz mgr Stanisław Krukowski. Od 1 kwietnia zatrudniony został na stanowisku asystenta naukowo-badawczego mgr Wojciech Brakowiecki, natomiast od 1 października podjęła pracę w tym samym charakterze dr Sabina Bober.

II. NAGRODA NAUKOWA IM. IRENY I FRANCISZKA SKOWYRÓW

Jury przyznawanej corocznie przez Instytut Polonijny Nagrody Naukowej, na swym posiedzeniu 6 kwietnia, przyznało dwie nagrody I stopnia oraz trzy nagrody II stopnia. Nagrodę I stopnia *ex aequo* otrzymali: prof. dr hab. Władysław Miodunka (UJ) za książkę *Bilingwizm polsko-portugalski w Brazylii. W stronę lingwistyki humanistycznej* (Kraków 2003); mgr red. Ryszard Badowski (Warszawa) za książkę *Odkrywanie świata. Polacy na sześciu kontynentach*

(Warszawa 2001). Nagrodę II stopnia *ex aequo* otrzymali: dr Krzysztof Czubara (Zamość) za książkę *Bezpieka. Urząd Bezpieczeństwa na Zamojszczyźnie 1944-1947* (Zamość 2003); dr Dariusz Matelski (UAM) za książkę *Problemy restytucji polskich dóbr kultury od czasów nowożytnych do współczesnych. Archiwa – księgozbiory – dzieła sztuki – pomniki* (Poznań 2003); ks. dr Józef Szymański (KUL) za książkę *Kościół katolicki na Podolu. Obwód winnicki 1941-1964* (Lublin 2003). Uroczystość wręczenia nagród miała miejsce 5 maja w Sali Reprezentacyjnej Trybunału Koronnego w Lublinie¹.

III. DEDYKACJA „STUDIÓW POLONIJNYCH”

Wzorem lat ubiegłych, również w roku 2004, Instytut Polonijny KUL przyznał specjalne wyróżnienie w formie dedykacji kolejnego tomu 25 „Studiów Polonijnych”, jako wyraz uznania emerytowanemu arcybiskupowi lubelskiemu, prof. dr. hab. Bolesławowi Pylakowi².

Uroczyste wręczenie jubileuszowego tomu miało miejsce 31 sierpnia w siedzibie Instytutu. Laudację na cześć wyróżnionego wygłosił ks. prof. E. Walewander, jako dyrektor placówki a zarazem redaktor naczelny pisma, podkreślając zasługi abpa Pylaka. Kiedy w okresie pierestrojki zaczęło się po latach milczenia mówić otwarcie o losach Polaków na Wschodzie, wtedy biskup lubelski Bolesław Pylak użył wszelkich możliwości, aby przyjść im z pomocą. Zadbął przede wszystkim o pomoc duchową. Wysyłał chętnych księży do pracy w tamtejszych trudnych warunkach. Wśród wielu innych inicjatyw arcybiskup senior sam też podejmował wyjazdy duszpasterskie na Wschód. Swoje ciekawe doświadczenia w tym względzie, zatytułowane *Okno otwarte na Wschód*, opublikował w dedykowanym mu tomie „Studiów”. Zawsze można podziwiać zapał i bezinteresowność ks. arcybiskupa w akcji

---

¹ Więcej na ten temat w rozdziale następnym: „Kronika Nagrody Naukowej im. Skowyrów za rok 2004”.

² Informacje prasowe na ten temat: WUKA [Wojciech Klussek], *Abp. Bolesławowi Pylakowi za pomoc dla rodaków ze Wschodu*, „Kurier Lubelski” z 31.08.2004, s. 2; A. Kruczek, *Dla Polaków na Wschodzie*, „Nasz Dziennik” z 1.09.2004, s. 11; *Z myślą o Wschodzie*, „Gość Niedzielny. Nasza Diecezja” (Lublin) z 12.09.2004, s. V; W. Skórska, *Instytut Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL. Troska o Polaków na Wschodzie*, „Niedziela Lubelska” z 19.09.2004, s. VII; BP, *Okno na Wschód*, „Gość Niedzielny. Nasza Diecezja” (Lublin) z 26.09.2004, s. V; E. Walewander, „*Studia Polonijne*” po raz 25, „Forum Polonijne” 2004, nr 6, s. 31; E. Walewander, „*Studia Polonijne*” po raz dwudziesty piąty, „Przegląd Uniwersytecki KUL” 2004, nr 6, s. 20.

niesienia pomocy chrześcijanom na Wschodzie. Ciekawe też, iż większość wygłaszanych od 1989 r. kazań dawnego arcybiskupa lubelskiego zawiera zawsze jakiś wątek wschodni. W ten sposób mówca uwrażliwia nasze społeczeństwo, by potrafiło nieść pomoc materialną współbraciom żyjących w trudnych warunkach. Oprócz tego ksiądz dyrektor powiedział:

Treścią rocznika są prace poszerzające wiedzę Polonii o sobie, dotyczące jej wzajemnej integracji, jak i pogłębiające wiedzę Polaków w Polsce o życiu Wychodźstwa. Umacniają związki kulturalne i narodowe Kraju z emigrantami polskimi za granicą, wskazują możliwości i potrzeby wzajemnej łączności i współdziałania. Służą też krzewieniu tradycji i kultury polskiej i Polonii w świecie. W szczególności „Studia Polonijne” podejmują problematykę życia religijnego parafii oraz duszpasterstwa polonijnego. Tematyka czasopisma jest zdeterminowana samym tytułem, nigdy jednak nie zakreślano jakiejś rygorystycznej granicy, poza którą autorzy nie mieliby prawa wychodzić, ale jako kryterium przyjmowano wiodące losy Polaków rozsianych na całym świecie. Fakt ten sprawia, że rocznik przyciąga autorów z różnych środowisk z kraju i zagranicy. Każdy wnoszący do problematyki problemowej coś nowego, nawet jeśli jest to tylko drobny przyczynek, może liczyć na druk na łamach „Studiów”. W rezultacie zgromadzono na przestrzeni ponad 30 lat działalności Instytutu duże grono ciekawych i kompetentnych współpracowników. Okres od 1989 r. owocuje też kontaktami z Polakami mieszkającymi na Wschodzie, co ma swoje szczególne odbicie w treści rocznika.

W spotkaniu z racji wręczenia tomu „Studiów Polonijnych” wzięło udział wielu gości. Wśród nich księża duszpasterze z archidiecezji lubelskiej, którzy od wielu lat pomagają Rodakom na Wschodzie, pracownicy naukowcy lubelskich wyższych uczelni prowadzący badania nad Polonią i Polakami w świecie, a także przedstawiciele Oddziału Lubelskiego Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” oraz Instytutu Pamięci Narodowej. Wśród obecnych był też wieloletni dyrektor Wydawnictwa Archidiecezji Lubelskiej, ks. dr Władysław Zakrzewski.

IV. WIZYTY GOŚCI W INSTYTUCIE

Rok 2004 obfitował w dość liczne kontakty Instytutu Polonijnego ze środowiskami naukowymi oraz polonijnymi z wielu krajów świata. Niektórzy z przedstawicieli tych środowisk złożyli wizytę w siedzibie Instytutu. Warto odnotować przynajmniej niektóre z tych spotkań.

3 marca odbyło się w siedzibie Instytutu naukowe spotkanie z ks. bp. dr. Ryszardem Karpińskim – delegatem Konferencji Episkopatu Polski ds. Polonii. W spotkaniu wzięli udział nie tylko pracownicy Instytutu, ale także badacze

zajmujący się Polonią w ramach innych agend naukowych KUL. Z UMCS byli prof. Jan Mazur – dyrektor Centrum Kultury i Języka Polskiego dla Polonii i Cudzoziemców oraz redaktor naczelna „Roty”, prof. Barbara Jedynak. W spotkaniu wzięli udział również przedstawiciel prasy, w osobie redaktora „Forum Polonijnego”, Franciszka Malinowskiego. Dyrektor Instytutu witając zebranych zaznaczył, że ks. biskup, poprzez swoje liczne kontakty z Polonią i Polakami w świecie, jest niejako u źródła i poznaje dogłębnie problemy naszych rodaków poza granicami Kraju i dlatego spotkanie tego typu ma służyć wszystkim zainteresowanym problematyką polonijną do tego, co istotne w naszej pracy na rzecz Polonii. Faktycznie była to szczerza rozmowa na temat Polonii. Okazało się, że uczestnicy nie tylko dowiedzieli się wiele z obserwacji ks. biskupa Karpińskiego, ale z drugiej strony jednocześnie mogli mu też przekazać wiele swoich uwag i rad dla jego pracy na rzecz Polonii. Na zakończenie prof. Mazur zaproponował kontynuację tego rodzaju ciekawych dyskusji i zaproponował, by najbliższe tego rodzaju spotkanie odbyło się na UMCS.

16 kwietnia w Instytucie przebywał mgr Leszek Kańczugowski z Paryża, który mówił m.in. na temat ostatniego Kongresu Polonii Francuskiej.

W dniach od 17 do 24 kwietnia gościem Instytutu była dr Lidia Kościuk-Kulgawczyk z Kijowa. Dzięki zaangażowaniu dyrektora Instytutu, ks. E. Walewandra, otrzymała stypendium naukowe z Kasy im. Józefa Mianowskiego. Przygotowywała projekt badawczy „Przemiany w działalności społecznych organizacji polskich na Ukrainie związane z przystąpieniem Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej”. Drugi przyjazd naukowy dr L. Kościsk-Kulgawczyk do Lublina w celu zakończenia prac nad projektem miał miejsce w dniach od 9 do 14 września.

10 maja złożył wizytę w Instytucie duszpasterz Polonii w Warren, Michigan, ks. mgr Roman Pasieczny, kapłan archidiecezji Detroit.

W dniach 3-4 czerwca odwiedził Instytut ks. dr Luis Edmundo Zambrano z Peru. Wizyta dotyczyła jego wieloletnich kontaktów z Polską i Polakami. Omawiano także obecną sytuację Kościoła w Peru oraz ciągle aktualny dla Instytutu temat: Polacy w tym kraju.

8 sierpnia przebywał w Instytucie główny organizator *Roku Polskiego* we Francji, mgr Leszek Kańczugowski z Paryża.

19 sierpnia złożył wizytę w Instytucie dn mgr Robert Solis z Braunschweig w Dolnej Saksonii. Dzień później gościem była siostra dominikanka Gabriela Jaworska z Czortkowa na Podolu.

25 sierpnia miało miejsce w Instytucie pierwsze spotkanie robocze na temat przyszłego sympozjum „Księża polscy na Wschodzie”.

9 września dyrektor Instytutu oraz ks. dr Józef Szymański złożyli wizytę prezesowi Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, prof. Andrzejowi Stelmachowskiemu, jak również ks. dr Józefowi Kubickiemu TChr – dyrektorowi w Komisji ds. Pomocy Katolikom na Wschodzie Episkopatu Polski, którym zaprezentowali sprawę planowanego sympozjum.

10 września złożył wizytę doc. Aleksander Gadomski z Symferopola na Krymie. 13 września był w Instytucie ks. prof. Bernard Kołodziej TChr z UAM, natomiast 15 września przebywał dziekan Wydziału Teologii Uniwersytetu Franciszka Leopolda w Innsbrucku ks. prof. dr hab. Józef Niewiadomski.

13 października spotkał się z pracownikami Instytutu profesor uniwersytetu w Tartu Raimo Pullat, który mówił na temat obecnej sytuacji Polaków w Estonii. Prof. Pullat utrzymuje od wielu lat ścisłe kontakty naukowe z Instytutem. Brał udział m.in. w sympozjum międzynarodowym zorganizowanym na KUL w 1998. W dniu następnym odbyło się w Instytucie spotkanie naukowe poświęcone badaniom nad Polakami na Wschodzie. Oprócz prof. Pullata wzięli w nim udział inni badacze, m.in. prof. Jan Lewandowski z UMCS.

4 listopada dyrektor Instytutu spotkał się w Instytucie z Sylwestrem Szostakiem, konsulem generalnym RP w Kijowie. Rozmowa dotyczyła m.in. przyszłych sympozjów Instytutu i udziału w nich ministra Szostaka.

4 grudnia w Instytucie przebywała mgr Weronika Gibała ze Lwowa, która przekazała naszej placówce materiały związane z bieżącą działalnością Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie.

15 grudnia odbyło się kolejne ze spotkań organizowanych przez Instytut z ciekawymi ludźmi spośród Polonii. Tym razem gościem Instytutu był ks. prałat Stanisław Budyń, rektor Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech. Gość z Hanoweru mówił na bardzo aktualny temat: sytuacja w duszpasterstwie polskim w Niemczech. Po jego wystąpieniu wywiązała się ożywiona dyskusja, w której udział wzięli zarówno pracownicy naukowcy KUL, jak też UMCS. Ks. Budyń przebywał w Instytucie głównie z racji omówienia projektu badawczego „60 lat Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech”, realizowanego razem z naszą placówką. Do realizacji projektu weszła głównie dr Sabina Bober³.

---

³ Por. *Niemiecka tolerancja*, „Kurier Lubelski” z 16.12.2004, s. 10.

V. WYJAZDY NAUKOWE I SPOTKANIA POLONIJNE,
ODZNACZENIA I NAGRODY PRACOWNIKÓW INSTYTUTU

Oprócz działalności ściśle naukowej oraz wydawniczej Instytut Polonijny KUL podejmuje też różne inicjatywy mające na celu przybliżanie środowiskom krajowym problematyki polonijnej. Środowiskom polonijnym nasza natomiast placówka przybliży kulturę i tradycje polskie, a także służy ich integracji z krajem pochodzenia. Te ostatnie działania mają różne formy, od organizacji spotkań z przedstawicielami Polonii w kraju i za granicą, do pracy duszpasterskiej wśród Polaków na obczyźnie.

Na zaproszenie wojewody lubelskiego, Andrzeja Kurowskiego, dyrektor Instytutu brał udział w spotkaniu w Sali Kolumnowej Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego z Przewodniczącym Parlamentu Armenii, Arturem Baghdasaryan, oraz grupą ormiańskich parlamentarzystów i Ambasadorem Republiki Armenii w Polsce, Ashotem Houbakimyan. W ramach tego spotkania prezentowano książkę w *Polacy w Armenii* (Lublin 2000), wydaną staraniem Instytutu, jako pokłosie międzynarodowego sympozjum, które odbyło się na KUL w maju 1999 r. Warto dodać, że dyrektor Instytutu został zaproszony do złożenia wizyty naukowej w Armenii.

W okresie wielkanocnym ks. dr Józef Szymański spotkał się z dwoma francuskimi księżmi z diecezji Challon en Champagne pracującymi wśród Polaków we Francji i omówił z nimi palące problemy duszpasterstwa polonijnego w tym kraju.

15 kwietnia dyrektor Instytutu uczestniczył w Senacie RP w spotkaniu z członkami Senackiej Komisji ds. Emigracji. Spotkanie prowadziła wicemarszałek Jolanta Danielak. Zebranie dotyczyło kondycji prasy polonijnej, a zwłaszcza tej, która – jak „Forum Polonijne” – dotowana jest przez Senat RP. Ks. Walewander mówił o roli Kościoła wśród Polonii i Polaków w świecie oraz o konieczności pozyskiwania dla publicystyki polonijnej polskich księży, zwłaszcza pracujących w duszpasterstwie poza Krajem⁴.

13 maja dyrektor Instytutu, ks. Edward Walewander, wygłosił przemówienie w imieniu całej społeczności uniwersyteckiej KUL na uroczystym spotkaniu z racji imienin ks. rektora Andrzeja Szostka, p. prorektora Andrzeja Budzisa oraz nowo wybranego elekta, ks. Stanisława Wilka.

---

⁴ Więcej na ten temat: m. [F. M a l i n o w s k i], *Z posiedzenia Rady*, „Forum Polonijne” 2004, nr 3, s. 32.

13-14 maja ks. dr Józef Szymański uczestniczył w IV Międzynarodowej Konferencji Naukowej z cyklu „Kultura polityczna w Polsce” organizowanej przez Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Podczas konferencji wygłosił referat „Mniejszość polska na Ukrainie w XX wieku”. 30 czerwca wicedyrektor Instytutu brał udział w Centralnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie w spotkaniu podsumowującym całoroczną pracę polskich nauczycieli na Białorusi, Łotwie, Ukrainie, w Mołdawii, Rosji, Rumunii, Kazachstanie, Uzbekistanie, Armenii, Kirgistanie.

Dyrektor Instytutu, ks. Edward Walewander, brał udział w dniach od 29 czerwca do 4 lipca w Zjeździe Absolwentów – stypendystów Fundacji Jana Pawła II w Domu Fundacji w Lublinie, m.in. w uroczystym koncercie (30 czerwca) w Sali Błękitnej Urzędu Wojewódzkiego.

W dniach 23-24 września ks. dr Józef Szymański wraz z mgr. Wojciechem Brakowieckim wzięli udział w sympozjum naukowym „Mniejszości narodowe w procesach transformacji oraz integracji w Europie” zorganizowanym przez Wydział Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Ks. Szymański wziął udział w dyskusji i mówił na temat transformacji mniejszości polskiej we Francji na tle wyznaniowym.

We wrześniu decyzją Ministra Skarbu Państwa, Jacka Sochy, dyrektor Instytutu, ks. Edward Walewander, został powołany w skład Rady Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie”. 28 września został odznaczony Medalem Honorowym *Meritus Patriae* Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie” – „w uznaniu zasług dotychczasowej, wieloletniej działalności na rzecz wspomagania odrodzenia i pielęgnowania tradycji, języka i kultury ojczystej Polaków na Wschodzie”.

Dnia 18 października ks. dr Józef Szymański wziął udział w sympozjum naukowym „Funkcje i zadania elit w środowiskach polonijnych”, zorganizowanym przez Akademię Bydgoską. Podczas konferencji wygłosił referat „Kapłan katolicki jako inicjator i koordynator środowisk polskich na Ukrainie”.

W dniach od 11 do 18 listopada przebywał na Ukrainie ks. dr Józef Szymański, pracując w Państwowym Archiwum Obwodowym w Winnicy. 12 listopada odbyło się w Winnicy na Ukrainie spotkanie z okazji 86 rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę, w którym uczestniczył ks. Szymański. W uroczystości wziął udział konsul generalny RP w Kijowie, Sylwester Szostak, oraz przedstawiciele tamtejszych władz wojewódzkich i organizacji polskich na Winniczyźnie.

28 listopada dyrektor Instytutu, ks. Edward Walewander, uczestniczył w lubelskim Trybunale Koronnym w konferencji „Status studenta obcokrajowca po wejściu Polski do Unii Europejskiej”.

W dniach od 6 do 10 grudnia ks. dr Józef Szymański w ramach realizacji projektu badawczego *Ośrodki duszpasterstwa polskiego w Belgii* prowadził kwerendę w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie i w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku.

15 grudnia dyrektor Instytutu, ks. Edward Walewander, otrzymał Indywidualną Nagrodę Rektora KUL za „szczególne osiągnięcia naukowe w badaniach nad Polonią”.

VI. PUBLIKACJE INSTYTUTU

23 kwietnia odbyła się w siedzibie Instytutu prezentacja książki *Polacy w Estonii. Przeszłość i teraźniejszość* (Gdańsk–Lublin 2004) autorstwa dr. Jacka Jakubowskiego, pracownika naukowego Politechniki Gdańskiej oraz Uniwersytetu Gdańskiego. Praca została wydana przy współudziale Instytutu w serii Biblioteka Polonii, seria A: Studia t. 29, z *Przedmową* ks. Edwarda Walewandra. Prezentacji dzieła dokonał prof. dr hab. Edward Olszewski z UMCS, który powiedział m.in.:

Nie jest dziełem przypadku, że właśnie tu, w Instytucie Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, zebraliśmy się na kolejnej promocji pracy, tym razem o Polakach w Estonii. To właśnie Instytut zainicjował i z powodzeniem kontynuuje pod świetnym kierownictwem naukowym i organizacyjnym ks. prof. Edwarda Walewandra szeroko zakrojone badania nad Polakami w b. ZSRR. Świadczą o tym liczne międzynarodowe konferencje o Polakach w Rosji i b. ZSRR, Estonii, Armenii, Gruzji, Azerbejdżanie, Łotwie, Mołdowie. W serii wydawniczej Instytutu Biblioteka Polonii na 29 dotychczas wydanych pozycji – 12 dotyczy problematyki Polaków na Wschodzie. Myślę, że dynamika badawczo-wydawnicza Instytutu zainspirowała p. dr. Jakubowskiego do podjęcia tematu z tego obszaru geograficznego. [...] Ze skomplikowanej materii badawczej autor wyszedł obronną ręką, dzięki dociekliwej kwerendzie i właściwej metodologii. [...] Otrzymaliśmy usystematyzowany obraz losów Polaków w Estonii i kształtującej się tu Polonii. Gratuluję autorowi stopnia doktora, a tym samym wysokiej oceny naukowej pracy, którą podzielam, zasłużonej satysfakcji z publikacji, która wpisuje się jako znaczący fragment do syntezy dziejów Polaków i Polonii w diasporze.

Biografię autora prezentowanej książki przedstawił jego opiekun naukowy, prof. dr hab. Andrzej Chodubski z UG. W uroczystej prezentacji udział wzię-

ło zarówno wielu pracowników naukowych KUL, jak też UMCS, przedstawiciele organizacji społecznych zajmujących się Polonią oraz studenci⁵.

Oprócz ww. publikacji książkowych Instytut Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL w roku 2004 wydał następujące pozycje: „Studia Polonijne” t. 25; *Polacy na Krymie* (red. ks. Edward Walewander)⁶.

Warto podkreślić, że książka autorstwa ks. dra Józefa Szymańskiego *Kościół katolicki na Podolu. Obwód winnicki 1941-1964* została w roku sprawozdawczym wyróżniona nie tylko Nagrodą Naukową im. Ireny i Franciszka Skowyrów, ale też zyskała Nagrodę Rektora KUL, przyznaną autorowi 25 czerwca, w ramach święta patronalnego uczelni.

---

⁵ O prezentacji książki pisano m.in.: G. W ó j c i k o w s k i, *Rozmowa dnia. Garstka Polaków w Estonii*, „Kurier Lubelski” z 26.04.2004, s. 2; A. [A. P r z y t u ł a], „Gość Niedzielny” (Nasza Diecezja) 2004, nr 20, s. 25.

⁶ Por.: M. K o p r o w s k i, *Polacy na Krymie*, „Gość Niedzielny” z 2.11.2004, s. 25; A. R u t k o w s k a, „Forum Polonijne” 2004, nr 6, s. 39.